

УДК 327:004

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2025.2.14>

О. В. ДОБРОДУМ

доктор філософських наук,

професор кафедри журналістики та реклами,

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

Електронна пошта: dobrodum.olga@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7651-4946>

В. О. МАТВЄЄВ

доктор філософських наук,

професор кафедри соціально-гуманітарних та правових дисциплін,

Київський інститут Національної гвардії України, м. Київ, Україна

Електронна пошта: vmvitaliyumatveev@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9914-2233>

ДИСКУРСИ ТОТАЛІТАРИЗМУ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: КОМУНІКАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проаналізовано дискурси тоталітаризму у цифрову епоху та зазначено комунікаційні виклики та перспективи. Сьогодні в XXI столітті цифровий тоталітаризм є актуальним феноменом та екзистенційним викликом сучасної епохи. Дискурс цифрового тоталітаризму навіює алузію нумерологічних поглядів піфагореїзму – магічних співвідношень всього земного з цифрою, причому Бог позначався одиницею.

Акцентується на тому, що калейдоскоп усіх соціальних дій знаходить відображення у ЗМІ і може діяти позитивно чи негативно – даний амбівалетний підхід вживаємо і в межах осмислення впливу цифрових технологій, відношення до яких може бути від глорифікації та сакралізації до демонізації та інферналізації, оскільки багато вчених висловлюють занепокоєння потенційними загрозами у зв'язку з аномально швидким розвитком обговорюваної технології.

У зв'язку з цією тематикою неможливо не згадати китайський капіталізм із соціалістичним обличчям або соціалізм із китайською специфікою та його великий китайський електронний брендмауер. Маніфестація цифрового тоталітаризму, на наш погляд, може вбачатися і у певній монополізації виробництва. Можна відзначити, що людству притаманні алармічні настрої у зв'язку з ШІ – існують гіпотетичні уявлення, що людство вперше стикається із ситуацією, коли з'явилося щось, що буде набагато розумнішим за найрозумнішу людину.

В даний час поширені антиутопічні побоювання у можливості настання цифрового тоталітаризму та ціла палітра розмаїтого ставлення до high-tech, у зв'язку з чим актуалізуються у суспільній пам'яті синонімічні поняття технофобія та неолуддизм, комп'ютерна та Інтернет-адикція як форми проблематичного впливу Глобального Павутиння. Спектр та регістр впливу технологій на конкретну особистість залежить не стільки від самої природи Інтернету, а від його користувачів, які все більше взаємодіють саме на технологічній основі.

Ключові слова: дискурси тоталітаризму, цифрова епоха, комунікаційні виклики, перспективи.

Вступ. Ймовірно, сьогодні в XXI столітті цифровий тоталітаризм є актуальним феноменом та екзистенціальним викликом сучасної епохи. Дискурс цифрового тоталітаризму навіює алузію нумерологічних поглядів піфагореїзму – магічних співвідношень всього земного з цифрою, причому Бог позначався одиницею. Бінарна система як основа high-tech була б неможлива без нуля, який подарувала людству Індія, без винаходу якого не було б математики, фізики та новітніх технологій (Брахмагупта, індуський математик та астроном, вперше використав точку під іншими числами для

позначення числа нуль у 628 року нашої ери). Калейдоскоп усіх соціальних дій знаходить відображення у ЗМІ і може діяти позитивно чи негативно – даний амбівалетний підхід вживаємо і в межах осмислення впливу цифрових технологій, відношення до яких може бути від глорифікації та сакралізації до демонізації та інферналізації, оскільки багато вчених висловлюють занепокоєння потенційними загрозами у зв'язку з аномально швидким розвитком обговорюваної технології.

У зв'язку з цією тематикою неможливо не згадати китайський капіталізм із соціалістичним

обличчям або соціалізм із китайською специфікою та його великий китайський електронний брендмауер. Особливо симптоматично проявила себе Арабська весна, яка інакше називалася твіттер- і фейсбук-революцією, що почалася революцією в Тунісі. Маніфестація цифрового тоталітаризму, на наш погляд, може вбачатися і у певній монополізації виробництва – наприклад, у тому, що на Тайвань припадає майже 90% глобального виробництва передових мікрочипів (і більш як 65% усіх чипів), тож півпровідники, крихітні комп'ютерні чіпи часто називають «нафтою» XXI століття. Ймовірно, в найближчому майбутньому в середньостроковій перспективі бунт роботів людству не загрожує, оскільки роботоконструкції не настільки досконалі, щоб могли самостійно планувати і виконувати покладені на них функції. Машинобудування поки що розвивається значним чином автономно від high-tech, симбіозу між ними майже немає, та й рівень програмного забезпечення поки що не є настільки досконалим, аби ШІ (штучний інтелект) міг сам ставити завдання та їх виконувати.

Актуалізував досліджувану нами проблему і той факт, що ШІ – найважливіше слово 2023 року за версією словника Collins, тому що ШІ «прискорився такими швидкими темпами та став домінуючим обговоренням 2023 року». Використання цього слова за останній рік зросло вчетверо. «ШІ» був обраний зі списку нових термінів, які відображають «нашу мову, що постійно розвивається, і проблеми тих, хто її використовує». Торік словом року обрали «пермакризу» (постійну кризу), роком раніше – «NFT», а у 2020 році – «локдаун» [Addley : 2023].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній епосі «технофобія» присутня, перш за все, у так званих «антистентистських напрямках» західної філософії, таких, наприклад, як філософія життя і екзистенціалізм, що виростають з неї, і філософська антропологія. До технофобів можна зарахувати і деяких теоретиків «глобально-екологічного катастрофізму», серед яких А. Печчеї, Д. Медоуз, Дж. Форрестер, П. Ерліх, А. Дж. Бахм, Г. Гардін тощо.

Дигіталізація деякими сприймається як щось недолюдське і навіть інфернальне у руслі міркувань Е. Фромма про некрофілію, як втілення «Thanatos» в термінології З. Фрейда.

Користуючись концептуальною спадщиною психоаналізу, можна уявити, як майбутні архетипи high-tech повстають із глибин колективного несвідомого.

Мета статті – дослідити цифровий тоталітаризм як можливий тренд дигіталізації суспільства.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу статті склали принципи світоглядного та методологічного плюралізму, неупередженості та гуманізму, компаративності та незаангажованості, ідеологічного різноманіття, толерантності, світськості. З конкретно-наукових методів було застосовано проблемно-хронологічний, системно-структурний та критичний аналіз філософських джерел, а також концептуально-дискурсний, системно-хронологічний підходи до наукового осмислення явищ та подій релігійного та політичного життя.

Виклад основного матеріалу. Згідно з класифікацією, яку використовує низка експертів, сьогодні ми живемо під час Четвертої промислової революції, що характеризується злиттям технологій ШІ, генної інженерії та робототехніки, що стирає межі між фізичним, цифровим та біологічним світами. Ентоні Гідденс вважає, що темпи і глобальні масштаби такої революції безпрецедентні в історії людства, і ми, ймовірно, перебуваємо лише на її ранніх стадіях – на його думку, нові розробки в галузі ШІ, ймовірно, призведуть до нової фази соціальної трансформації. Деякі вважають, що цифрова революція, в першу чергу, породжує нескінченну різноманітність та руйнує інститути і спосіб життя, що існували раніше. Нещодавно видання «Insider» склало список спеціальностей, у яких нейромережі зможуть замінити людей: програміст, журналіст та копірайтер, юрист, маркетинговий аналітик, учитель, фінансовий консультант, трейдер, графічний дизайнер, бухгалтер, агент підтримки.

Як мінімум, у перелічених галузях відсіюються дилетанти, яких легко можна буде замінити чат-ботами, і залишаться лише справжні професіонали своєї справи: гучними були нещодавні новини про те, що американське видання BuzzFeed звільнило 180 журналістів і почало використовувати чат-бот – ці процеси вже відбуваються. Історія знає науково-технічні революції, які викликали страх і побоювання

людей, що їх замінять машинами: ченці, які переписували рукописи від руки, засуджували друкарський верстат, а камеру оголосили смертю живопису в середині 1800-х років. Згадаймо рух луддитів, що виник у першій чверті XIX століття в ході промислової революції в Англії – тоді робітники ламали машини та обладнання на знак свого протесту. Науково-технічна революція – річ неминуча, і найбільше вона стосується певних професій чи сфер, але, зрештою, буквально змінює світ.

Яким стане світ після Четвертої промислової революції за такого масового використання ШІ? Рей Курцвейл говорив про те, що ми навіть не помітимо, як почнеться епоха сингулярності – коли розвиток цих інформаційних технологій буде вже такою густиною, що невідомо: ми ними керуємо, або вони нами. Навіть уже зараз у багатьох може виникнути відчуття, що керують вони – інформаційні технології. Ми вже входимо в епоху сингулярності, ШІ грає дуже велику роль, але виникатиме і дуже велика потреба в унікальності людської думки. Професіонали, безумовно, будуть затребувані, але питання ще в тому, чи зможуть професіонали, потім вбудуватися в це інформаційне дигіталізоване середовище? [Mok, Zinkula : 2023].

Можливо, комп'ютери стануть не потрібними вже до кінця цього століття, а то й років через тридцять. У впливовому американському науковому журналі "Frontiers in Neuroscience" дванадцять вчених опублікували статтю, яка викликала світовий резонанс "Human Brain/Cloud Interface" про створення безпосередньої системи взаємодії між мозком людини і «хмарою даних, що стрімко розширюється», прототипом якого є Інтернет. Ще в 2016 році розробку неймовірного інтерфейсу взяв на себе Ілон Маск, який майстерно лякає аудиторію тим, що незабаром людство в порівнянні з машинами ШІ стане просто їхніми домашніми котиками. Концепція трансгуманізму останнім часом зустрічає все більше критики: на одній чаші терезів – ні багато ні мало – усунення страждань, хвороб, старіння та смерті, проте на іншій – наше повне розлюднення, більше того, здавання себе під контроль якоїсь таємної системи, яка, оскільки важелі впливу як нанороботів вже вживлені у кожного індивіда, що особливо боїться смерті, і вона може розпоряджатися ними на власний розсуд.

Адже моральні гарантії безпеки особистості залишаються моральними гарантіями, та й їх ніхто не дає. При цьому, як справедливо зауважив Ілон Маск, часткова кіборгізація людини вже відбулася: сучасні люди щодня взаємодіють із «цифровими версіями себе» у вигляді облікових записів у соцмережах, наприклад [Human : 2019].

Ще, як відомо, «хрещені батьки» штучного інтелекту остерігаються, що він може вийти з-під контролю, тому пропонують покласти відповідальність за шкоду від нього на компанії-розробників. Артикульовано пропозиції щодо ШІ, згідно з якими уряди мають виділяти одну третину своїх досліджень та розробок штучного інтелекту, а компанії – одну третину своїх науково-дослідних ресурсів на безпечне та етичне використання систем; доцільне надання незалежним аудиторам доступу до лабораторій ШІ; створення ліцензійної системи для створення передових моделей; компанії зі штучним інтелектом повинні вжити спеціальних заходів безпеки, якщо в їх моделях виявлено небезпечні можливості; покладання відповідальності на технологічні компанії за передбачувану та запобіжну шкоду від їх систем ШІ. Недбало розроблені системи штучного інтелекту загрожують «посилити соціальну несправедливість, підірвати наші професії, підірвати соціальну стабільність, сприяти широкомасштабній злочинній чи терористичній діяльності та послабити наше спільне розуміння реальності, яка є основою суспільства». Вони зазначили, що поточні системи штучного інтелекту вже демонструють ознаки тривожних можливостей, які вказують шлях до появи автономних систем, які можуть планувати, переслідувати цілі та діяти у світі. Хоча деякі експерти зі штучного інтелекту стверджують, що страхи щодо загрози існуванню людей перебільшені [Dobrodum : 2021].

Можна відзначити, що людству притаманні алармічні настрої у зв'язку з ШІ – існують гіпотетичні уявлення, що людство вперше стикається із ситуацією, коли з'явилося щось, що буде набагато розумнішим за найрозумнішу людини. Так, Ілон Маск заявив, що штучний інтелект є найбільшою загрозою для людства [Ілон : 2023] та висловив занепокоєння щодо впливу штучного інтелекту на майбутнє праці та суспільства. Такий стан справ, за словами Маска,

може бути як позитивним, так і негативним явищем (користь від ШІ полягатиме в позбавленні людей від праці, проте поширення рукотворного розуму поставити під сумнів сенс існування людства) [Бровченко : 2023]. Ілон Маск вважає, що ШІ з часом може також залишити всіх без роботи та стати «найбільш проривною силою в історії» та небезпечнішим за ядерну зброю, закликавши припинити розробку ШІ, більш досконалого, ніж програмне забезпечення OpenAI GPT-4 [Орос : 2023].

Ми є свідками наслідків глобальних Tech- та IT-революцій, оскільки IT- та Tech-промисловість змінює навіть ландшафт політики. Якщо поважно подивитись на середній вік топ-політиків Заходу та якість сьогоднішньої низькооплачуваної західної бюрократії, то легко зрозуміти, що вже щонайменше двадцять років триває світовий тренд: політика та держслужба викликає відторгнення у молоді, адже «навіщо стріляти один в одного, коли можна лайкати один одного». Шанс глобального перезавантаження Заходу та появу нових, готових діяти лідерів, які підуть на підвищення ставок до повної перемоги цивілізації над мороком – іншого варіанта просто немає [Chornomordenko : 2022].

Висновки. Чинник ШІ особливо важливий у гуманітарному дискурсі, оскільки він демонструє можливість використання тих чи інших ідей, незалежно від того, що мали на увазі самі автори поняття. За своєю хитрістю і підлістю, ницістю і агресією людський інтелект поки набагато перевищує нелюдський і ШІ поки що лише демонструє можливості людини, зокрема його погані сторони. Безмежна креативність людського розуму обмежується набором етичних принципів: так, у 2016 році чат-бот Microsoft Tay, попередник ChatGPT, заповонив Інтернет женоненависницьким та расистським контентом, який з'явився через онлайн-тролі, які «згодували» йому образливі навчальні дані [Chomsky : 2023].

Повертаючись до теперішньої російсько-української війни, існують уявлення про те,

що Кремль готує 'імпортозаміщення' Google: так красиво буде називатися введення цифрової диктатури. Великий китайський файрвол (під назвою «Золотий щит») передбачає слухняну поведінку на ринку світових сервісів, від Google до Facebook, що встановлюють фільтри за ключовими словами та використовують "чорний список" заборонених сайтів. Також Китай створив успішні аналоги західних сервісів: замість Google – Baidu, Twitter замість Weibo, замість Facebook – RenRen, Facebook Messenger та WhatsApp – WeChat, YouTube – Youku. Сьогодні «Яндекс» потіснив Google і є ключовим цензором у російському цифровому світі та відіграє провідну роль у покритті інформації про війну, водночас «Яндекс» відкриває ФСБ доступ до даних усіх користувачів, не лише російських. Як жартують у мережі, путінські спецслужби змінили лозунг компанії з «Яндекс – знайдеться все» на «Яндекс – знайдуться всі». Тримаючи «Яндекс» біля кишені, Кремль водночас збирається фільтрувати цифрове спілкування з «буржуазним» інтернетом, всілякими Google, Yahoo! та FB: для цього достатньо в рази зменшити швидкість з'єднання із західним світом – ось у такий нехитрий спосіб Рунет стане «суверенним» [Кремль : 2023].

У даний час поширені антиутопічні побоювання у можливості настання цифрового тоталітаризму та ціла палітра розмаїтого ставлення до high-tech, у зв'язку з чим актуалізуються у суспільній пам'яті синонімічні поняття «технофобія» та «неолуддизм», комп'ютерна та Інтернет-адикція як форми проблематичного впливу Глобального Павутиння. Спектр та реєстр впливу технологій на конкретну особистість залежить не стільки від самої природи Інтернету, а від його користувачів, які все більше взаємодіють саме на технологічній основі. З одного боку, начебто, «доктор Google знає все», а з іншого, «підключися, інакше загинеш», адже «реальність – це ілюзія, викликана відсутністю Інтернету», і, за словами Білла Гейтса, «якщо тебе немає в Інтернеті, то ти не існуєш».

ЛІТЕРАТУРА

1. Addley, E. (2023). 'AI' named most notable word of 2023 by Collins dictionary. Chosen from a list that includes 'greedflation', 'nepo baby' and 'deinfluencing', use of term has quadrupled this year. URL: <https://amp.theguardian.com/technology/2023/nov/01/ai-named-most-notable-word-of-2023-by-collins-dictionary>
2. Vashkevich, V. N., Dobrodom O. V. (2018). Transformation of person and society in the anthropotechnical turn: educational aspect // *Антропологічні виміри філософських досліджень*. Вип. 13. С. 112–123.

3. Human Brain/Cloud Interface. (2019). URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnins.2019.00112/full>
4. Dobrodum O., Kyvliuk O. (2021). Transhumanism and Posthumanism: Reflection of the Human Civilization Future // *Philosophy and Cosmology*. Volume 26. P. 77–89.
5. Ілон Маск назвав найбільшу загрозу для людства (2023). URL: https://tsn.ua/nauka_it/ilon-mask-nazvav-naybilshu-zagroz-dlya-lyudstva-2441902.html
6. Бровченко В. Ілон Маск висловив побоювання, що штучний інтелект позбавить людство сенсу існування (2023). URL: <https://prostomob.com/174903-ilon-mask-vyslovyv-poboyuvannya-shho-shtuchnyj-intelekt-pozbavyt-lyudstvo-sensu-isnuvannya>
7. Орос Ю. Штучний інтелект із часом залишить усіх без роботи, – Ілон Маск. (2023). URL: <https://itc.ua/ua/novini/shtuchnyj-intelekt-z-chasom-zalyshyt-usih-bez-roboty-ilon-mask>
8. Chornomordenko I., Dobrodum O., Khrypko S., Gold O., Osadcha O. (2022). Modification of Religion in the Future under the Influence of IT // *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, Vol. 22. No. 8, August. P. 135–144.
9. Chomsky N., Roberts I. and Watumull J. Noam Chomsky: The False Promise of ChatGPT. (2023). URL: <https://www.nytimes.com/2023/03/08/opinion/noam-chomsky-chatgpt-ai.html>
10. Кремль готує «імпортозаміщення» Google: так красиво називатиметься введення цифрової диктатури. (2023). URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/abroad/kreml-gotue-importozamischennya-google-tak-krasivo-nazivatimetsya-vvedennya-tsifrovoi-diktaturi.htm>

REFERENCES

1. Addley, E. (2023). 'AI' named most notable word of 2023 by Collins dictionary. Chosen from a list that includes 'greedflation', 'nepo baby' and 'deinfluencing', use of term has quadrupled this year. URL: <https://amp.theguardian.com/technology/2023/nov/01/ai-named-most-notable-word-of-2023-by-collins-dictionary>
  2. Vashkevich, V. N., Dobrodum O. V. (2018). Transformation of person and society in the anthropotechnical turn: educational aspect // *Antropolohichni vymiry filosofskykh doslidzhen*. Vyp. 13. S. 112–123.
  3. Human Brain/Cloud Interface. (2019). URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnins.2019.00112/full>
  4. Dobrodum O., Kyvliuk O. (2021). Transhumanism and Posthumanism: Reflection of the Human Civilization Future // *Philosophy and Cosmology*. Volume 26. P. 77–89.
  5. Ілон Маск назвав найбільшу загрозу для людства (2023). URL: https://tsn.ua/nauka_it/ilon-mask-nazvav-naybilshu-zagroz-dlya-lyudstva-2441902.html
  6. Бровченко В. Ілон Маск висловив побоювання, що штучний інтелект позбавить людство сенсу існування (2023). URL: <https://prostomob.com/174903-ilon-mask-vyslovyv-poboyuvannya-shho-shtuchnyj-intelekt-pozbavyt-lyudstvo-sensu-isnuvannya>
  7. Орос Ю. Штучний інтелект із часом залишить усіх без роботи, – Ілон Маск. (2023). URL: <https://itc.ua/ua/novini/shtuchnyj-intelekt-z-chasom-zalyshyt-usih-bez-roboty-ilon-mask/>
  8. Chornomordenko I., Dobrodum O., Khrypko S., Gold O., Osadcha O. (2022). Modification of Religion in the Future under the Influence of IT // *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, Vol. 22. No. 8, August. P. 135–144.
  9. Chomsky N., Roberts I. and Watumull J. Noam Chomsky: The False Promise of ChatGPT. (2023). URL: <https://www.nytimes.com/2023/03/08/opinion/noam-chomsky-chatgpt-ai.html>
  10. Кремль готує «імпортозаміщення» Google: так красиво називатиметься введення цифрової диктатури. (2023). URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/abroad/kreml-gotue-importozamischennya-google-tak-krasivo-nazivatimetsya-vvedennya-tsifrovoi-diktaturi.htm>
-

O. V. DOBRODUM

*Doctor of Philosophy,
Professor at the Department of Journalism and Advertising,
State Trade-Economical University, Kyiv, Ukraine
E-mail: dobrodum.olga@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7651-4946>*

V. O. MATVEEV

*Doctor of Philosophy,
Professor at the Department of Socio-Humanitarian and Legal Disciplines,
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine, Kyiv, Ukraine
E-mail: vmvitaliyamatveev@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9914-2233>*

**DISCOURSES OF TOTALITARIANISM IN THE DIGITAL AGE:
COMMUNICATION CHALLENGES AND PROSPECTS**

The article analyzes the discourses of totalitarianism in the digital age and notes the communication challenges and prospects. Today, in the 21st century, digital totalitarianism is a relevant phenomenon and an existential challenge of the modern era. The discourse of digital totalitarianism evokes an allusion to the numerological views of Pythagoreanism – the magical relationships of everything earthly with numbers, with God being represented by the number one.

It is emphasized that the kaleidoscope of all social actions is reflected in the media and can act positively or negatively – this ambivalent approach is also applied in understanding the impact of digital technologies, whose perception can range from glorification and sacralization to demonization and infernalization, as many scholars' express concerns about the potential threats associated with the abnormally rapid development of the discussed technology.

In connection with this topic, it is impossible not to mention Chinese capitalism with a socialist face or socialism with Chinese characteristics and its great Chinese electronic firewall. The manifestation of digital totalitarianism, in our opinion, can also be seen in a certain monopolization of production. It can be noted that humanity has alarmist sentiments regarding AI – there are hypothetical notions that humanity is encountering a situation for the first time where something has appeared that will be much smarter than the smartest human.

Currently, there are widespread dystopian fears about the possibility of digital totalitarianism and a whole spectrum of diverse attitudes towards high-tech, which brings to the forefront in public memory synonymous concepts such as technophobia and neo-Luddism, as well as computer and Internet addiction as forms of problematic influence of the Global Web. The spectrum and register of the impact of technologies on a specific individual depend not so much on the nature of the Internet itself, but on its users, who increasingly interact on a technological basis.

Key words: discourses of totalitarianism, digital age, communication challenges, prospects.